

Rusko v proměnách doby

Milan Švankmajer

Jsme současníky a svědky mohutných geopolitických pohybů, jejichž epicentrem je rozpadající se a kolabující eurasijská sovětská supervelmoc. Tušíme, že tato událost představuje rozhodující změnu naší doby. Uvolňuje prostor mnoha změnám, které vzbuzují nejen naděje, ale i obavy. Pochopitelně, že nejsilněji je to vše vnímáno a prožíváno zejména tam, kde zcela bezprostředně a celou vahou své brutality zasahovala moc Sovětského svazu. A naopak lze zjistit, že tam, kde nepoznali hloubku ponížení „bratrské pomoci“ a protektorství mnohonásobně silnějšího souseda, se někdy setkáme dokonce i s jistým porozuměním pro „oprávněné geopolitické zájmy“ sovětské supervelmoci. Ovšem zcela jinak je to vše vnímáno v Rusku. Odtud se odvíjí velmi rozdílné chápání toho, k čemu dochází, i toho, kam tento pohyb směřuje.

Následující poznámky jsou pokusem o příspěvek do této diskuze, která se nás týká natolik, že se jí nemůžeme nezúčastnit.

„Přirozené hranice“

Od počátku 17. století až do časů Josefa Stalina se ruské a sovětské impérium denně rozšiřovalo v průměru o 90 km².¹ Tato expanze byla imperativem, k němuž se bez výhrad hlásili jak ruští carové, tak i sovětsí vládcí. Ještě na sklonku svého dlouhého života se Vjačeslav Molotov sám pochválil: „Jako ministr zahraničí jsem svůj úkol viděl v tom, abychom co možná nejvíce rozšířili hranice naší vlasti. Zdá se, že jsme se Stalinem nesplnili tento úkol špatně.“²

Imperiální chamtivost je jedním ze základních znaků všech impérií. Ruská říše se od nich sice v mnohém lišila, ale pokud šlo o uchvacování nových území, rozhodně za nimi nezaostávala. „Výhody“ expanze byly spatřovány v tom, že po celá staletí umožňovala cestou vnitřní migrace vyrovnávat sociální přetlaky a tenze. Navíc byla faktorem zdůvodňujícím nutnost udržovat mohutnou stálou armádu. Úspěšná expanze dodávala věrohodnost vládnímu establishmentu i životodárnou sílu velkoruskému národnímu sebevědomí. Její „historická nezbytnost“ je podnes v Rusku obhajována tím, že Rusko prý muselo a musí i nyní usilovat o své „přirozené hranice“.

Tyto hranice lze v novodobých a nejnovějších ruských a sovětských dějinách celkem bezpečně rozpoznat a určit. Již Kateřina II. naznačila v roce 1787 v dopise G. R. Děržavinovi jejich základní podobu: „Kdybych žila dvě stě let, dostala by se ovšem celá Evropa pod ruskou vládu. Nezemřu, dokud nevytlačím Turky z Evropy a nezlomím pýchu Číny.“³

Doplňme tuto imperiální vizi snahou Ruska o přístupy k „teplému moři“ – k Perskému zálivu. Připomeňme, že plány na ovládnutí Indie nebyly jen výplodem chorobné fantazie cara Pavla I. (1796–1801), ale objevily se již za perského tažení Petra I. v roce 1722. Do těchto souvislostí patří i sovětské tažení do Afghánistánu i nedávno v archivech bývalé NDR objevené dokumenty o plánech sovětské generality na obsazení západní Evropy až po kanál La Manche.⁴

Řečeno ve zkratce – za „přirozenou hranici“ impéria byly v dlouhodobých představách ruských vládců považovány oceány, oddělující eurasijský kontinent od ostatního světa. Tohoto imperiálního snu nebylo sice nikdy dosaženo, ale je třeba uznat, že pro jeho naplnění nebylo uděláno zrovna málo.

V naší době, kdy je tento ctižádostivý „odkaz předků“ v troskách, se může považovat za nepatřičné a neaktuální uvažovat o tom, kam ruské impérium vlastně směřovalo a o co

usilovalo. Ale teprve na pozadí těchto plánů a snů lze pochopit, co vlastně kolaps sovětského impéria ve světových a evropských dějinách znamená.

Ruský mesianismus

Otto von Bismarck prý prohlásil, že s Ruskem je třeba jednat jako se špatným počasím. Je třeba počkat, až přejde. „Železný kancléř“ tím chtěl naznačit, že ruská zahraniční politika je značně proměnlivá. Není a nebyla to tak zcela pravda. Je třeba naopak uznat, že *ruská (a sovětská) zahraniční politika nebyla dílem nahodilých rozmarů jednotlivých vládců*. V prosazování svým imperiálních cílů byla až do časů L. I. Brežněva velmi konzistentní. Její slabou stránkou nebylo to, že by nevěděla, o co usiluje a kam směřuje, ale to, že její hlavní aktéři trvali s udivující houževnatostí na imperiálním programu, který je dílem ruského 18. století. A to i tehdy, kdy bylo – nejpozději od poloviny 20. století – již zcela zřejmé, že svět nesměruje ke vzniku velkých mnohonárodních impérií, ale k jejich rozpadu.

Pochopitelně, že se ruské impérium (jako ostatně i všechna ostatní impéria) snažilo svým cílům dodat jakýsi vyšší, posvátnější význam. A tak se zrodil *ruský mesianismus*, jenž je ideovým zdůvodněním jakéhosi zvláštního dějinného poslání Ruska. „*Nezkažené*“ a *mocné Rusko je prý povoláno obrodit „zkaženou“ Evropu*, a proto se musí uzavřít jejímu „rozvratnému“ vlivu. A to i za cenu ztrát a nevýhod, které to přináší. Rusko se tím prý obětuje v zájmu budoucí obrody evropské civilizace.⁵

Tento mesianismus je – lze-li to tak říci – tajnosubným „ideovým květem“ *ruského expanzionismu*, rozkvétajícím vždy znovu i tehdy, kdy se již může zdát, že dávno odumřel. Je nejen pokusem o obhajobu pověstného „ideového ochránářství“, ale i svérázným zdůvodněním „oprávněnosti“ expanze ruského impéria. Ve jménu budoucího blahobytu a rozkvětu se snaží obhájit i současnou chudobu.

Tutéž funkci obhajoby jakési výlučnosti a nadřazenosti Ruska nad ostatním světem plnilo i *pravoslaví*. Ještě otec Petra I. – car Alexej Michajlovič (1648–1676) – dodržoval při přijímání cizích vyslanců dávný zvyk. Poté, co mu poslové políbili ruku, umyl si ji (tento obřad byl součástí audience), neboť se věřilo, že cizinci jsou „pohané“ a lidé nečistí.⁶

Ve smyslu těchto představ byli jedinými skutečnými křesťany ruští pravoslavní, neboť v Rusku nejpozději od 16. století platilo, že v Římě vládnou kacíři a Konstantinopol zradil víru „musulmánům“. Jediné pravé sídlo víry je v Moskvě, která je „*třetím Římem – čtvrtý Řím nebude!*“⁷

Na těchto představách se nic nezměnilo ani poté, kdy funkci pravoslaví převzalo světské náboženství – *marxisticko-leninská ortodoxie*. Naše doba má ještě v živé paměti sebevědomé přesvědčení sovětských vůdců o své nikým nezpochybnitelné neomylnosti. O tom, že jedině oni jsou povoláni a schopni rozpoznat směr dějinného vývoje, a tedy rozhodovat o tom, co je a co není v zájmu této civilizace. Je to tentýž fenomén – přesvědčení o vlastní výlučnosti a spasitelské misi, která má zachránit ostatní zmatený svět, nezralý k pochopení sebe sama.

Řečeno ve zkratce – *mesianismus a expanzionismus jsou dvě strany téže mince. Jedna z nich představuje „ideální“ symboliku a ta druhá hodnotu reálnou, skutečnou a brutální*.

Slovanská vzájemnost

Podstatu proruských sympatií malých slovanských národů výstižně vyjádřil již M. Bakunin: „*Řekl bych o Němcích to, co Voltaire říkal o Bohu: kdyby Němci nebyli, bylo by třeba je vymyslet, protože nic tak úspěšně nesjednocuje Slované, jako jejich hluboká nenávisť k Němcům*“.⁸ Doplňme, že prapůvodní příčinou této „nenávisť k Němcům“ byl strach před nimi. Pomoc a spásu před hrozbou germanizace hledaly malé slovanské národy právě u Ruska.⁹

Pro ruské impérium 19. století byly sympatie malých slovanských národů – v podmínkách jeho prohlubující se mezinárodní izolace – svého druhu darem z nebes. Bylo z něj

možné těžit a ruská i sovětská politika se „slovanskou otázkou“ také zabývala. Podstata jejího „řešení“ připomíná pohádku o perníkové chaloupce. Jeník a Mařenka zde našli přístřeší a jídlo. Byli tedy „zachráněni“, aby mohli být pak snědzeni.

Své skutečné (nikoli na odiv stavěné) „slovanství“ demonstrovala východní říše snad nejprůkazněji svou úlohou při dvojnásobném rozchvácení Polska – v 18. a ve 20. století. „*Osvobození Slovanů*“ ruští vládcí chápali vždy zcela pragmaticky – jako jejich ovládnutí a pohlcení. Tyto záměry se velmi zřetelně projevíly ve válečných cílech, s nimiž vstupovalo carské Rusko do první světové války. Jedním ze základních výsledků předpokládaného ruského vítězství mělo být vytvoření Slovanského svazu, samozřejmě pod hegemonií Ruska. Měl to být svazek zahrnující všechny slovanské země (včetně českých zemí) s jednotnou měnou, zahraničním obchodem, společnou armádou a společným ministerstvem zahraničních věcí. Ruština se měla stát obecným slovanským jazykem.

Ruské samodržaví sice zaniklo, ale sovětské vedení se za druhé světové války k myšlence Slovanského svazu vrátilo.¹⁰ Nakonec byly sice tyto představy ve své „slovanské“ podobě opuštěny, ale jejich podstata nikoli. Dostaly jen jinou podobu. *Sovětské tzv. vnější impérium se až překvapivě podobá tomu, čím měl být podle představ carské politiky Slovanský svaz.* Toto zjištění je překvapivé pro toho, kdo uvěřil tomu, že Sovětský svaz nebyl nástupnickým státem impéria Romanovců. A to jak ve své politice vnitřní, tak zahraniční.

V dnešní ruské společnosti se setkáváme s očekáváním a s nadějí na možnou renezanci a vzkrísení slovanské vzájemnosti. Tyto představy nejsou jen výsadou militantních nacionalistů. V podobě zdůrazňování prosrbských sympatií pronikají i do kruhů blízkých Jelcinově vládě.

Tyto naděje jsou reálné jen potud, pokud bude přežívat nebo znovu ožívat prvotní příčina proruských sympatií malých slovanských národů – strach z Německa. „*Slovanská otázka*“ je totiž v mnoha směrech především „*otázkou německou*“. Podle toho, jak se bude vyvíjet vztah středovýchodních a jihovýchodních evropských zemí k Německu, bude se nově utvářet i jejich vztah k Rusku.

Rusko a Česká republika

Důvěra mezi národy a státy nemůže být vynucena hrozbami ani nadekretována. Rodí se z existence a pochopení společných zájmů. Tam, kde společné zájmy nejsou, lze alespoň usilovat o korektnost, vycházející z pochopení vzájemných rozdílností.

Vzájemným česko-ruským vztahům prospěje jen naprostá otevřenost. Je pokrytecké mluvit o důvěře a přátelství tam, kde ve skutečnosti nejsou. Vztah rozhodující části české společnosti k Rusku je vcelku jednoznačně určován neblahou zkušeností posledních dvou generací. Převažuje nedůvěra, obavy a přání vzdálit se od Ruska, pokud možno, co nejdál. To vše má nejen výrazný emocionální podtext, ale i zcela racionální základ. Ten je založen na pochopení toho, co již bylo řečeno – *Rusko nikdy nesoupeřilo s Německem proto, aby nám „pomohlo“, ale aby nás ovládlo a pohltilo.* Z obrozenecké důvěry a obdivu k Rusku jsme byli dokonale vyléčeni.

Je pochopitelné, že všechny náznaky velkoruských imperiálních postojů (Ruckoj, Barannikov aj.) – a tím spíše neomalené otevřené hrozby (Alksnis, Žirinovskij, Makašov a další) – jen prohlubují nedůvěru k Rusku a mají zcela opačný efekt, než jaký měly zřejmě vyvolat. Neššíří se strach, ale vůle k urychlení všeho, co může pomoci k zapojení České republiky do struktur západních demokracií.

Ruský politický establishment je zatím na samém počátku řešení problému, který se obnažil kolapsem sovětského impéria – všechno, co bylo nejméně od doby ruského „*Otce Vlasti*“ (oficiální titul cara Petra I., jež mu přiřkl vládnoucí Senát v roce 1721) považováno za nedotknutelnou jistotu, leží v troskách. *Rusko musí zcela nově definovat své historické směřování, své cíle a priority. Musí hledat nové místo v evropské a světové civilizaci.* Mnozí tuší, že je třeba především odmítnout dosavadní imperiální vize. Rozchod

s minulostí je však vždy těžký, pro mnohé krutý a pro jiné zcela nemožný. Rusko k tomu ořebuje čas. Nebylo by jistě správné pochybovat o tom, že lepší síly Ruska vážně a upřímně hledají nové cesty pro svou zemi. Ale nebylo by rozumné očekávat, že se prosadí v rozhodující části společnosti brzy, bez zvrátů a kroků zpět.

Dnešní Rusko prochází dobou své druhé „smuty“ (ta první, kdy byla ohrožena sama existence Moskevského státu, byla na počátku 17. století). Je to stav hluboké vnitřní krize, v níž jde o to, zda se Rusko pokusí zachránit z „odkazu předků“, co se zachránit dá, anebo zda se plně a bezvýhradně ztotožní (tentokrát již nejen vnější podobou svých institucí, jak tomu bylo při všech dosavadních pokusech o „evropeizaci“, ale i občanskými právy a kvalitou života celé společnosti) s demokratickým proudem světové civilizace.

Podle toho, jaké východisko najde a zvolí, se budou vyvíjet jeho vztahy k ostatním zemím. I vztahy k České republice. V Rusku probíhá vnitřní konflikt a stěžejí někdo může říci, jak, kdy a čím skončí. Proto není reálné se již nyní pokoušet o konkretizaci podoby vzájemných česko-ruských vztahů.

Dnešní stav česko-ruských vztahů je tedy jen jakýmsi přechodným provizoriem. Těžko lze říci, zda se tyto vztahy budou zlepšovat, či zhoršovat. Česká republika je malá země. Již jen z tohoto důvodu musí mít zájem na dobrých vztazích se všemi svými sousedy a ovšem i s Ruskem, přestože je od něho oddělena dvojitými hranicemi. Zájem o dobré vztahy s Ruskem však nebude primárně záviset na české straně, ale na ruském vývoji. A ovšem i na německém.

Konec starého věku

Současné Rusko se stále nevzdává (nebo jen s krajními obtížemi překonává) představy o svém zvláštním postavení ve středovýchodní Evropě. Nejméně po dvě století to skutečně platilo. Rusko soupeřilo v tomto regionu o mocenskou predominanci s Německem. Oběti tohoto soupeření bylo již od 18. století trvale Polsko, za druhé světové války české země a po ní celé tehdejší Československo. V naší době se tento konflikt historicky vyčerpal. I když ani jedna z obou soupeřících velmocí nedosáhla svých cílů, nemůže v tomto soupeření bez hrozby sebezničení pokračovat. Všichni tuší, že to, co by poté zůstalo, by mohlo být v nejlepším případě již jen předmětem zájmu nukleární archeologie.

Dějiny se proto nezastaví ani neskončí. Země a národy se nestaly po roce 1989 náhle lepšími, nezabavily se svého egoizmu a nikdy neustávající snahy o získání výhody či převahy ve svém geopolitickém prostoru. Vzájemné vztahy, střety a soupeření zemí i národů našeho kontinentu se však budou zřejmě přesouvat převážně (i když nikoli výlučně) na pole ekonomického soutěžení. A v této soutěži nebude Rusko po dlouhou dobu subjektem, ale objektem.

Argumentem (byť znovu uplatňovaným) pro výsadní postavení Ruska v Evropě přestává být i jeho až dosud nezpochybnitelná vojenská moc.

Nejméně do poloviny našeho století platil známý výrok Napoleona Bonaparte: „Všemohoucí stojí vždy na straně toho, kdo má víc bodáků.“ Tato „věčná pravda“ se dnes začíná hroutit. Vojenská výzbroj se stále výrazněji stává speciální oblastí výpočetní a sdělovací techniky. Počet „obsluhujícího personálu“ se snižuje, požadavky na jeho kvalifikaci se zvyšují a jeho „technické vybavení“ je stále nákladnější. Síla mobilizačních ročníků ztrácí v těchto souvislostech svůj někdejší rozhodující význam. Naopak trvale roste význam ekonomiky země.

Fatální dilema dnešního Ruska spočívá v tom, že je může před osudem nukleárně vyzbrojeného, ale „zchudlého kasárenského státu“ zachránit jen mohutný ekonomický vzestup, který by výkonost jeho ekonomiky postavil na úroveň USA, Japonska a Německa. To je v naší době možné již jen v podmínkách pluralitní demokratické společnosti. Aby se Rusko takovou společností mohlo stát, musí především překonat svůj imperiální komplex a vzdát se vize o svých „přirozených hranicích od moře k moři“ (a tím spíše snu o hranicích „od oceánu k oceánu“). To však znamená rozpad Ruské federace v její dnešní podobě.

Modernizace impéria, nebo moderní Rusko?

Novodobé a nejnovější dějiny Evropy jsou dějinami úsilí všech národů konstituovat se jako národy státní. *Žádný národ se nemůže sám dobrovolně a z vlastní vůle vzdát své národní identity a nemůže se trvale smířit s úlohou „mladšího bratra“ v mnohonárodním státě.* Jakkoli se to mnohým politikům, politologům a historikům nelíbí, národy úporně trvají na svém a vůbec se neohlížejí na to, že je to v rozporu s představami o žádoucím vývoji naší civilizace, a už vůbec neberou ohled na to, že mnozí považují tuto „balkanizaci“ za historickou regresí. Je to sen, jež si snad každý národ musí dosnit až do konce. Sám musí narazit na hranice možností, které mu poskytuje jeho národní stát. Tento sen nelze ani laskavým rozumem, ani násilím urychlit, nebo přerušit.

Vlastní přímou historickou zkušenost etnika nelze obejít „prozíravým“ rozhodnutím mocnějších sousedů. Takové oktrojování – ať již bylo vedeno jakýmikoli, byť i vznešenými úmysly – se zatím vždy zle vymstilo. Většinou nikoli svým tvůrcům, ale jejich potomkům. Nelze proto než opakovat, že *národy mají na svou vlastní zkušenost (dobrou i zlou) právo, které nemůže být beztravně rušeno.* A pouze vlastní hořké a nezřídka i krví a brutálníou poznamenané poznání realit tohoto světa může přivést národy k tomu, aby se stejnou urputností, s níž se dnes vymezují vůči svému okolí, bořily hradby představ o své výlučnosti a hledaly cestu k integracím nadnárodním a nadstátním.

Doba, kterou žijeme, nepřeje mnohonárodním státním útvarům. Je jen otázkou času, kdy se vývoj, jehož jsme svědky a současníky ve středovýchodní a jihovýchodní Evropě, prosadí i v Ruské federaci. Carskou a sovětskou vládou prováděná systematická rusifikace, vedená snahou o vytvoření „státního národa“ („sovětského lidu“), zanechala kromě jiného dnešnímu Rusku i své neblahé dědictví v podobě velkých ruských menšin v neruských regionech. Na tyto menšiny se nyní soustřeďuje po dlouhé generace stíhávaná nenávisť k ruské nadvládě.

Až dosud jsou v řadě zemí sousedících s Ruskou federací ruská vojska. Ale tento stav nemůže trvat věčně. A tak stojí Rusko před dalším dilematem. Je na křižovatce cest, z nichž jedna je špatná a druhá katastrofická. Buď stáhne svá vojska a ponechá své krajany jejich osudu, nebo zasáhne na jejich obranu. Obě varianty jsou zasaženy virem, který může rozpoutat etnickou válku. V zemi plné nukleárních hlavíc – jak prohlásil před výborem Senátu USA George Kolt, jeden z čelných specialistů CIA – může dojít k situaci, proti níž by se „Bosna mohla zdát nudnou záležitostí“.¹³

Lze jistě nalézt mnoho faktů o řadě dalších problémů, jimž musí dnešní Rusko čelit. Připomeňme zde jen jeden z nich, který zůstává neprávem poněkud ve stínu – *rostoucí sebevědomí regionů.*

Když se v roce 1581 vypravil Jermak Timofejevič v čele dvanácti set kozáků, vyzbrojen několika děly a píšťalami (husitská palná zbraň, kterou v Rusku zavedli v 15. století čeští střelmistři), přes Ural dobývat polopustou Sibiř, čelily mu domorodé kmeny jen šípy a kopími. Jediný výstřel rozháněl velké zástupy „barbarů“. Rusové měli hrom, jejich Bůh byl mocnější a byl ovšem stejně krutý jako Bůh Španělů, kteří o století před Jermakem zalili americký kontinent krví. V obou případech šlo o totéž – o zcela bezohlednou a brutální koloniální expanzi.

Španělé se na americkém kontinentě neudrželi. Rusové na Sibiři ano. A pronikli v 19. století ještě dál na východ (Vladivostok byl založen v roce 1861). Celé toto obrovité území je imperiální kořistí. A také trestem. V těchto regionech, vzdálených tisíce kilometrů od vlastního historického etnika, se v průběhu času vytrácelo a stále více vytrácí povědomí historické spoluodpovědnosti za osudy Ruska. Sibiř byla stejně jako Dálný východ vždy především a téměř výlučně bezohledně exploatovanou surovinovou základnou centrálního Ruska. A nyní, v jednom z nejtěžších okamžiků v dějinách Ruska, odmítají tyto vzdálené regiony sdílet jeho osudy. Ozývají se hlasy (i poslanců bývalého ruského superparlamentu) žádající vytvoření nezávislé Sibiřské republiky¹⁴ a nejnověji lze separační tendence pozorovat nejen v Přímořském kraji na Dálném východě, ale také jinde na území Ruska.

Na Sibíři se těží cca 90 % všech surovin, které potřebuje ruský průmysl, jehož 70 až 75 % je soustředěno před Uralem.¹⁵ Sibiřské a dálnévýchodní oblasti začínají posuzovat obrovité přírodní bohatství svých regionů jako své vlastní, a nikoli ruské. Jejich ekonomický egoismus stále zřetelněji převládá nad solidaritou se vzdáleným centrem – s Moskvou. Ostatně obdobně tomu je i v oblastech méně vzdálených. Všetatarské shromáždění (Kurultaj), které se sešlo v únoru 1992 v Kazani, prohlásilo, že „*tatarský národ má právo vést boj s ruskými dobyvateli až po osvobozeneckou válku*“.¹⁶ Nepřehlédnutelným podtextem této nacionální rétoriky je velmi konkrétní ekonomický zájem. V Tatarstánu se těží čtvrtina veškeré ruské ropy, přičemž 70 % zisku z této těžby „si přisvojuje Moskva“. Bez potíží lze najít obdobné motivy o větší (pokud možno úplnou) nezávislost na Rusku v Čečensku (produkujícím 90 % všeho leteckého benzínu Ruské federace), v Turkmenistánu (s 84 mld. m³ zemního plynu roční těžby je třetí největší producent na světě)¹⁷ atd.

Konkrétní ekonomické zájmy jsou ovšem silnou zbraní místních populistů („Moskva nás okrádá“). Jejich touha po moci se podle konkrétní místní situace prolíná s dávnými protiruskými nacionálními i náboženskými tenzemi. Pravděpodobnost, že se ve všech těchto vzájemně stěžích slučitelných zájmech nakonec prosadí věcnost, střízlivost a zdrženlivost, je tak malá, že sotva stojí za to o ní uvažovat.

V zásadě existují různé možné směry dalšího vývoje. Méně dramaticky by se mohlo zřejmě vyvíjet postupné oslabování soudržnosti Ruské federace a její přeměna z unitárního státu ve více či méně konzistentní konfederaci, či Commonwealth. Naproti tomu její náhlý rozpad by nejen dramaticky ovlivnil mocenské rozložení sil v Asii, ale mohl by být provázen konflikty, které by se svými důsledky nemusely omezit jen na tyto vzdálené regiony.

Pro dlouhodobé zájmy Ruska by však mnohem vážnější důsledky měla další varianta – mocenský zásah. *Použitím síly proti snahám o rozvolnění federace by byl separatizmus na čas sice umlčen, ale samotný problém by byl „vyřešen“ tak, že jeho řešení by bylo potlačeno a odkázáno příštím generacím. Rusko by se tak vrátilo na cestu, která nevede do společenství nejvyspělejších demokratických zemí.*

¹ Viz Geyer, D.: Der russische Imperialismus. Göttingen 1977, s. 14. Tento údaj v různých obměnách uvádí řada dalších autorů. Např. Georg Brandes (Impressions of Russia, s. 26) tvrdí, že od častů Petra I. připojovalo Rusko v průměru každoročně území veliké jako Dánsko. Viz též Hauner, M.: What is Asia to Us? s. 69.

² Сто сорок бесед с Молотовым. Moskva 1991, s. 14.

³ Записки имп. Екатерины II. СПб 1907.

⁴ Ostatně až neskutečnou kontinuitu mezi carskou a sovětskou politikou lze pozorovat nejen v cílech, ale i v postupech. Srovnejme např. postup sovětských vojsk v Afghánistánu (střílení velbloudů a domácího skotu z helikoptér, vypalování polí atd.) s názorem generála Veljamina na to, jak je třeba bojovat proti Čerkesům (1833): „Postupný zábor nepřátelské země pevnostmi a kozáckými osadami pozvolna vyčerpá síly místních obyvatel, kteří budou omezeni v pohybu a nebudou schopni útočit. Avšak válka vedená pouze těmito prostředky bude trvat dlouho, třicet let, a proto je vhodné uplatnit jiný způsob. Místní obyvatelstvo je naprosto závislé na úrodě. Je tedy třeba každý rok, sotva uzraje úroda, zničit jejich pole a během pěti let vymřou hladí.“ – Citováno dle Černý, V. A.: Kavkazský problém. Dějiny a současnost, 1/1993, s. 55.

⁵ Viz Danilevskij, N. K.: Rusko a Evropa. Praha 1867.

⁶ Viz Kizevetter, A. A.: День царя Алексея Михайловича, s. 14–15.

⁷ Seaton-Watson, H.: The Russian Empire 1801–1917, s. 31.

⁸ Citováno dle Laqueur, W.: Россия и Германия – наставники Гитлера, s. 36.

⁹ Mnohé z toho známe i z naší minulosti. Ve druhé polovině 19. století i později se u nás mezi lidem věřilo, že „v Čechách bude teprve tenkrát dobře, až se kůň kozáka napije vody z Vltavy“ (toto „proroctví“ zaznamenal nadšený rusofil Josef Holeček), a v mnoha českých venkovských chalupách visel mezi obrázky svatých i obraz ruského cara atd. Pozdější bezprostřední zkušenost s despotizmem imperiální ruské moci ovšem tyto proruské sympatie zcela překryla.

¹⁰ Hlubší poznání souvislosti vzniku Slovanského komitétu v Moskvě a sovětských „slovanských“ aktivit v letech 1941–1946 by bylo jistě užitečným příspěvkem ke sledování možných variant sovětské poválečné politiky.

¹¹ Tarle, J. V.: Napoleon. Praha 1955.

¹² Brzezinski, Z.: The grand Failure. New York 1989.

¹³ John Lloyd pro Lidové noviny, 16. 2. 1993.

¹⁴ Viz Zprávy ČSTK, 23. 2. 1992.

¹⁵ Viz Hauner, M.: cit. dílo.

¹⁶ Zprávy ČSTK, 22. 3. 1992.

¹⁷ Viz Zprávy ČSTK, 26. 3. 1992.